

Niels Bjerre-Poulsen om 'Amerikanske tilstande'

03-07-2007

Niels Bjerre-Poulsen, lektor og centerleder for Center for Amerikanske Studier, Copenhagen Business School, har i Nyhedsavisen udtalt sig kritisk om Henrik Fogh Rasmussens bog 'Amerikanske tilstande'. Nedenfor uddyber Niels Bjerre-Poulsen sin kritik i et svar til CEPOS' direktør Martin Ågerup.

Af Niels Bjerre-Poulsen

Kære Martin Ågerup,

Du anmodede mig for nogle dage siden om at uddybe mine forbehold overfor Henrik Fogh Rasmussens bog Amerikanske Tilstande. Det vil jeg forsøge at gøre nedenfor. Lad mig dog først gentage, hvad jeg også sagde til Nyhedsavisen, nemlig at jeg godt kan lide ideen om en bog, som gør op med en række af de myter og rygmarvsreaktioner, der ofte præger den danske debat om amerikanske samfundsforhold. Min hovedindvending mod Amerikanske Tilstande er, at den – trods en erklæret målsætning om ”at bidrage til et mere nuanceret billede af USA” - så entydigt forsøger at erstatte disse myter med andre myter. Uanset om man kalder sin bog for en debatbog, og uanset om den kun er på 55 sider, så må sigtet med denne form for samfundsstudier hele tiden være at nærme sig et sandfærdigt billede. Ingen af os kan helt frigøre sig fra ideologisk bagage og skrive objektivt, men vi har som samfundsforskere – eller hvad vi nu er – en forbandet pligt til hele tiden at gå i rette med vore egne antagelser og forsøge at falsificere vore egne teser. Vi kan således ikke blot ignorere ubekvemme data og holde os til dem, der understøtter vores påstande. Det er ikke nogen undskyldning, at de tal vi anvender ikke i sig selv er forkerte.

Inden jeg kommenterer konkrete påstande i bogen, vil jeg lige tage fat i et par andre ting du skriver i din mail til mig: ”Du må også meget gerne skrive noget om dine egne erfaringer med at være tæt nok på de fattige amerikaneres virkelighed”. Jeg ved godt, at det kun er tænkt som en raffineret perfiditet - og den slags sætter jeg stor pris på – men jeg vil alligevel gerne uddybe, hvad jeg mener med, at Henrik Fogh Rasmussen ikke er tæt nok på fattige amerikaneres virkelighed. Du har utvivlsomt en klar fornemmelse af, at jeg ikke er nogen Jacob Holdt. Jeg har aldrig sovet i et skur i en sump i Mississippi. Ej heller i et ”shooting gallery” i the Bronx eller i en brandtomt i Detroit. Jeg har ingen venner, der bor i ”the projects” og jeg er heller ikke blevet skudt på i Compton. Jeg forsøger derimod, at være tæt på fattige amerikaneres virkelighed på den måde som akademikere nu en gang gør den slags på, nemlig ved at følge den omfattende forskning fra sociologer og antropologer, som finder sted på området.

Lad mig også lige knytte et par kommentarer til det sidste afsnit i din mail til mig. Jeg citerer:

”Du er endvidere citeret for, at sammenligningen af ejerskab af forskellige forbrugsgoder ikke holder. Jeg har dog svært ved at forstå begrundelsen, nemlig at biler i USA ikke er pålagt afgifter. Det spiller da en betydelig rolle, når man skal vurdere levevilkårene, at almindelige forbrugsgoder ikke i samme omfang er afgiftsbelagt i USA. Bilerne er da ikke ringere forbrugsgoder, fordi afgifterne er lavere. Det ville derfor være rart med en uddybning af, hvorfor det ikke skulle være relevant at sammenligne ejerskab af forbrugsgoder i en vurdering af levevilkår.”

Her har du fat i noget. Jeg synes ikke, at disse sammenligninger er et vigtigt kritikpunkt. Jeg blev af Nyhedsavisens journalister spurgt om de danske og amerikanske tal for eksempelvis ejerskab af biler umiddelbart var sammenlignelige, og det mener jeg ikke de er. Det ændrer jo ikke ved, at eksempelvis lavere priser på biler og benzin alt andet lige må give USA's fattige bilejere en fordel frem for deres danske lidelsesfæller. Omvendt kan infrastrukturen, lange afstande, og mange steder dårlig offentlig transport betyde, at fattige i USA er mere afhængige af at have en bil for overhovedet at kunne købe ind og komme på arbejde. Hovedparten af USA's fattige i den

arbejdsdygtige alder har faktisk arbejde – i hvert fald på deltid eller periodevis.

Det er i sig selv et problem bogen ikke behandler – at så mange amerikanere kan have et job uden af den grund at være i stand til at trække deres familier over fattigdomsgrænsen. Henrik Fogh Rasmussens løsning er selvfølgelig at flytte grænsen, så de forsvinder ud af statistikken. Igen: mit svar, som Nyhedsavisen citerede, drejede sig om det principielle i at vurdere velstand ved at sammenligne udbredelsen af en række forbrugsgoder i Danmark/Europa og USA. Al erfaring siger i øvrigt også, at ejerskab af eksempelvis biler og TV også i rent amerikanske undersøgelser er de dårligste parametre at anvende. Her er der lille statistisk forskel mellem rig og fattig. Du kan være den lykkelige ejer af en bil og et TV, selv om du og dine børn er fejlernærede, og der er blevet lukket for gas og strøm.

Når man læser Amerikanske Tilstande får man flere steder indtryk af, at debatter om social ulighed og racediskrimination er et overstået kapitel i USA, og at vi danskere krampagtigt holder fast i emnerne for at få lov til at kritisere amerikanerne og glorificere vores egen velfærdsmodel. Men år efter år er det stadigvæk disse emner, som amerikanerne køber og læser masser af bøger om. Det er da ikke en debat som har sit udspring i dansk uvidenhed og jantelov, men derimod i amerikanernes egen diskussion af problemerne i deres samfund.

Enhver debat om årsagerne til fattigdom og andre sociale problemer ender uvægerligt i en afvejning af sociale strukturer, offentlige tiltag – eller mangel på samme – og den personlige adfærd hos de berørte. Hvad angår adfærden, kan man igen diskutere, hvor meget der er et personligt valg ("tag jer sammen, fattige!") og hvor meget der kan tilskrives historisk betingede adfærdsmønstre – altså en egentlig "fattigdomskultur" ("culture of poverty").

Siden bøger som Oscar Lewis' *The Children of Sanchez* (1961), Daniel Patrick Moynihans "Report on the Negro Family: The Case for National Action" (1965), Kenneth B. Clarks *Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power* (1965) har man i USA diskuteret i hvilket omfang et par hundrede års slaveri og yderligere hundrede års institutionaliseret racisme i Syden blandt andet har skadet familiemønstre blandt sorte amerikanere og dermed bidraget til denne gruppes overrepræsentation i den amerikanske "underklasse" (i sig selv et begreb som selvfølgelig kan diskuteres). Under alle omstændigheder er det et faktum, at antallet af enlige kvindelige forsørgere er en del af forklaringen på den uforholdsmæssig store andel af sorte familier, der lever under fattigdomsgrænsen. Fra 1970 til 1991 steg antallet af hvide familier med enlige kvindelige forsørgere fra 9 til 13 procent. Blandt sorte familier steg andelen fra 28 til 46 procent (udviklingen har fladet noget ud siden midten af 1990'erne, men konsekvenserne er stadigvæk tydelige). Det kan næppe forklares med at sorte mødre i højere grad er genetisk disponeret for at være enlige. Vi taler derimod om mønstre, som stort set ikke nævnes i Henrik Fogh Rasmussens skildring af sociale problemer i USA.

Der er også andre væsentlige faktorer, som Henrik Fogh Rasmussen ikke berører, men som er med til at fastholde mange af beboerne i USA's storbyghettoer i en ond cirkel. En af dem er den måde de offentlige skoler er finansieret på. Den skaber enorme uligheder i de ressourcer som anvendes på eleverne i fattige og i velstillede skoledistrikter (skoler i velstillede kvarterer har ofte det dobbelte beløb til rådighed per elev). Interesserede bør læse Jonathan Kozols *The Shame of the Nation: The Restoration of Apartheid Schooling in America* (2006)

Bogens nedtoning af fattigdomsproblemerne i USA's består (lidt forenklet) i at reducere antallet af fattige ved at anfægte de officielle amerikanske mål for, hvornår man er fattig og derefter gøre yderligere en del af fattigdomsproblemet til et overvejende æstetisk anliggende: "Når man ser billeder fra fattige områder, er det derfor nødvendigt at spørge sig selv, om de "uacceptable" er ufortjente eller simpelthen skyldes en mangel på flid og ordenssans, som gør at boliger og nabolag ser værre ud, end de ville, hvis indbyggerne satte en ære i at rydde op og holde ved lige". Argumentationen bygger her på en bestemt forestilling om fri vilje. Her er ingen sociale patologier. Beboerne i disse slumkvarterer kunne tage sig sammen, hvis de ville, men har valgt ikke at gøre det, og deres problemer er derfor selvforskyldte. Hertil kunne man indvende, at det jo ikke i sig selv ændrer ved at de er fattige (husk at bogens ærinde her er at argumentere for, at der i virkeligheden er

langt færre fattige i USA end den officielle statistik giver indtryk af), men logikken synes at være, at de ikke burde indgå i regnestykket når det er deres egen skyld. Her bliver sammenligningerne med Europa om end endnu mere besværlig, for på den anden side af Atlanten må der da også være nogle fattige, der selv er skyld i deres problemer og derfor bør trækkes ud af ligningen?

Henrik Fogh Rasmussen tror godt på strukturelle forklaringer på adfærden i USA's ghettoer når det gælder offentlige velfærdsprogrammer, der undergraver moral og personligt initiativ, men den fattigdomskultur, som medvirker til at gøre mange af disse områder til parallelsamfund har han ikke blik for. Enhver har muligheden for at trække sig selv op ved hårrødderne:

Citat (s. 25): "Derudover kommer man heller ikke uden om, at en lav levestandard ofte skyldes ikke materielle forhold som for eksempel den enkelte persons indstilling til tilværelsen. Mennesker, der får en lav indkomst, kan sagtens skabe en god tilværelse for sig selv og sin familie gennem en positiv indstilling præget af optimisme og gåpåmod. "Borgerlige" værdier som høflighed, ordenssans, stræbsomhed og selvdisciplin kan dyrkes og trives i enhver familie uanset indkomst."

Det kan man da vist kalde en fænomenal tiltro til den enkeltes evne til at bryde den sociale arv! Det er bare underligt, at så mange uhøflige mennesker med den forkerte indstilling til tilværelsen ofte klumper sig sammen de samme steder, ligesom, at det er ærgerligt, at problemerne åbenbart kun bliver værre når staten forsøger at hjælpe dem med at bryde den sociale arv. Rigtigt kringlet bliver det, hvis man tænker over den sidste sætning: Hvordan kan den enkelte blive mønsterbryder, hvis det er i familien de borgerlige værdier skal dyrkes – og de så netop ikke gør det?

Jeg udtalte til Nyhedsavisen, at Henrik Fogh Rasmussen efter min mening ofte var sprogligt manipulerende. Lad mig give et par eksempler på hvad jeg havde i tankerne:

"Da præsident Reagan trådte til i 1981, begyndte udviklingen imidlertid at vende. Reagan's skattelettelser skabte enorm økonomisk vækst og banede vejen for fortsat fremgang i 1990'erne. Der blev ryddet op i ghettoområderne og kriminaliteten faldt. Sorte amerikanere begyndte for alvor at stige op ad den sociale rangstige. Efter Sovjetunionens kollaps i 1991 stod USA tilbage som den suverænt stærkeste nation i verden". (s. 8):

Det er meget Reagans skattelettelser får æren for her. Man kan selvfølgelig mene, at de lagde grunden for opsvinget under Clinton (som ikke nævnes). Andre vil mene, at det var den militære oprustning og traditionel "deficit spending", der pumpede penge ud i økonomien – med et astronomisk budgetunderskud til følge, og at det kun var IT-revolutionen, der forhindrede at disse underskud fik alvorlige konsekvenser for USA's og verdens økonomi. At Reagan ryddede op i ghettoerne, og at hans skattelettelser fik kriminaliteten til at falde er der derimod ikke belæg for at hævde. At tale om, at "sorte amerikanere begyndte at stige op ad den sociale rangstige er også kun en halv sandhed. Den sorte middelklasse voksede (om end den udvikling var begyndt inden Reagan kom til), men de sociale uligheder voksede også i 1980'erne, og den fattigste del af den sorte befolkning blev – som andre dele af underklassen – i højere grad koblet fra i den ellers gunstige økonomiske udvikling (Hvad den sidste sætning om Sovjetunionens kollaps laver i denne sammenhæng kan jeg ikke rigtigt gennemskue, men den er der vel for at understrege det samlede billede af, at tingene begyndte at gå rigtigt godt under Reagan).

"Racediskrimination, mccarthyisme og Vietnamkrigen er stadig blandt hovedemnerne, når der undervises om USA på danske og europæiske lærestalter". (s. 9)

Ja, øhhh??, det er de når faget er amerikansk historie. Citatet bliver brugt til at understøtte påstanden om antiamerikanisme i Europa, men disse emner fylder som regel hverken mere eller mindre end de gør på tilsvarende historiekurser i USA. De bøger som anvendes på sådanne kurser på danske universiteter er typisk amerikanske tekstbøger. Jeg har nok set de fleste, og jeg er endnu aldrig stødt på en lødige lærebog, som ikke mente at dette var vigtige temaer for forståelsen af amerikansk historie.

Et særlig klart eksempel på sproglig manipulation er indledningen til kapitlet "Racediskrimination

og Ghetto dannelse" (s. 27) Her giver Henrik Fogh Rasmussen i fire afsnit en forståelsesramme for disse samfundsproblemer. Første sætning lyder: "Problemet med "sorte ghettoer" i USA blev ofte fremhævet i sovjetisk propaganda under Den Kolde Krig". Det er jo ganske sandt, men hvorfor står det her? Er det for at sige, at disse ghetto dannelser er pseudo-problemer, og at det kun er denne propaganda, der gør at europæerne/danskerne interesserer sig så meget for dem? I så fald er amerikanerne vel også ofre for sovjetisk propaganda, for de interesserer sig da endnu mere for dem (ligesom mange danskere også mener, at ghetto dannelser udgør et socialt problem i Danmark)!

I de følgende tre afsnit trækker Henrik Fogh Rasmussen nogle lange linjer op gennem amerikansk historie og beskriver immigrationsmønstre og dannelsen af etniske enklaver. Han påpeger, at "'Ghetto dannelse' er [således] et helt naturligt fænomen," og at "Ghettoer og 'etniske enklaver' giver social trykthed og mulighed for gradvis tilpasning." At enklaver er et naturligt fænomen er sandt nok, men en ghetto er jo noget lidt andet, medmindre man trivialiserer begrebet og kalder Rungsted for en "overklasse-ghetto". Problemet er jo dels, at de fleste amerikanske storbyghettoer netop ikke giver "social trykthed og mulighed for gradvis tilpasning". De ophober derimod sociale problemer og isolerer underklassen fra det øvrige samfund. I sorte ghettoer har nedbrydelsen af den institutionaliserede racisme betydet, at den sorte middelklasse forståeligt nok er flyttet ud. Konsekvensen er områder uden synlige rollemodeller og med få bånd til det øvrige samfund.

Henrik Fogh Rasmussen påpeger ganske rigtigt, at situationen i mange storbyghettoer er blevet bedre siden begyndelsen af 1990'erne, og han nævner en række af de medvirkende årsager til denne positive udvikling. Hvordan disse faktorer skal vægtes kan man altid diskutere. Han overser dog efter min mening følgevirkningerne af tidligere tiders diskrimination. Jeg har allerede nævnt familiemønstret som et eksempel, men man kunne også pege på den skævvridning, som de store forskelle i kvaliteten af velstillede og fattige amerikaneres skolegang har for deres videre muligheder for at uddanne sig (Head-Start programmerne er et forsøg på at kompensere for denne skævhed).

Lad mig vende tilbage til diskussionerne og sammenligningerne af fattigdom på hver side af Atlanten, samt nogle af de metodiske problemer, som knytter sig til disse sammenligninger. Man skal virkelig spænde sikkerhedsbæltet for at kunne følge med i, hvornår det er Danmark, hvornår det er Europa, og hvornår det er Vesteuropa eller udvalgte lande bogen holder de amerikanske tal for fattigdom op imod. Når der henvises til de svageste borgere i Europa, er det så i Rumænien og Bulgarien? Eller eksempelvis de fattige indenfor det samlede EU? I betragtning af, at USA har verdens højeste BNP per capita, er det vel mest relevant at sammenligne med de velstillede lande i Nord- og Vesteuropa.

Det forvirrer også, at Henrik Fogh Rasmussen flere gange skifter frem og tilbage mellem relative tal og absolutte tal. På samme måde bruger han også et sted gennemsnitsindkomsten i stedet for medianindkomsten, som ville give et langt bedre sammenligningsgrundlag mellem velstand i Danmark og USA – ikke mindst på grund af den enorme indkomstmæssige spredning mellem top og bund i USA (i 1970 tjente de 100 højest lønnede direktører i USA 39 gange mere end gennemsnitslønnen for en arbejder. I dag tjener over 1000 gange mere). Gennemsnitsindkomsten anvendes blandt andet (misvisende) på side 10.

Man kan selvfølgelig diskutere herfra til dommedag, hvordan fattigdom bør opgøres. Alle kan enes om, at det at være fattig i USA eller Danmark ikke er det samme som at være fattig i et land i den tredje verden, men bør man alligevel sætte absolutte mål eller er relativ fattigdom en bedre målestok? Sidstnævnte metode kan vise noget vigtigt om graden af social eksklusion (hvis man mener, at det er et særligt problem at være fattig når de fleste andre er rige), men den medfører til gengæld, at andelen af fattige aldrig kan nedbringes, medmindre goderne omfordeles.

Jeg påskønner opgøret med det ofte ensidige billede af social polarisering i USA, og den overdrevne fokus på fattigdom. I den forstand har Jacob Holdts "Amerikanske Billeder" fyldt for meget på den danske nethinde. Men jeg synes, at Fogh Rasmussen jonglerer lovligt meget rundt med tallene og er for selektiv i sine kilder. Det, at de alternative opgørelser af fattigdom, som Henrik Fogh Rasmussen

præsenterer alle kraftigt reducerer andelen af fattige sammenlignet med den officielle målemetode og de fleste andre målemetoder, er selvfølgelig ikke ensbetydende med at de er misvisende. Det kan bare godt gøre, at man bliver særligt skeptisk.

En alternativ opgørelsesmetode, som Henrik Fogh Rasmussen ikke nævner er lavet af National Academy of Sciences' "Panel on Poverty and Family Assistance." Flere forskere mener, at den udbedrer svaghederne i den gældende måde at opgøre fattigdom på, og at den før eller siden vil erstatte denne. Modsat de metoder Fogh Rasmussen refererer til, sænker NAS ikke andelen af fattige i forhold til de nuværende officielle opgørelser. Resultaterne er faktisk, at det beløb, der udgør fattigdomsgrænsen nu ligger højere med denne målemetode. I 2000 levede 11,3 procent af amerikanerne officielt under fattigdomsgrænsen, men bruger man NAS' målemetode var tallet 13,8 (måler man relativ fattigdom var tallet 17,0) – altså langt over de tal, der refereres til i Amerikanske Tilstande.

Henrik Fogh Rasmussen har selvfølgelig ret i, at ikke alle som lever under den officielle fattigdomsgrænse i USA er lige meget på den. Fattigdom kan gradbøjes. 12,3 procent af den amerikanske befolkning blev i 2003 regnet for fattige, og 5,3 procent af den samlede befolkning blev kategoriseret som "ekstremt fattige". Ser man på den racemæssige opdeling var 4,2 procent af USA's hvide befolkning "ekstremt fattige", mens 11,8 procent af alle sorte amerikanere var det. (John Iceland, *Poverty in America: A Handbook* (2nd Edition) (Ewing, NJ, USA: University of California Press, 2006, p. 44). Vælger man imidlertid at lave en sådan gradbøjning af de amerikanske tal, må man i sagens natur foretage den samme gradbøjning af de europæiske tal. Det samme princip gælder i øvrigt tallene for kriminalitet og antallet af borgere uden sygeforsikring, som Henrik Fogh Rasmussen bearbejder i bogens sidste kapitler. Alt, hvad man gør på den ene side af ligningen må man også gøre på den anden.

Lad mig afslutningsvis gentage min sympati for bogens erklærede målsætning om at gøre op med de mange florerende fordomme om USA. Jeg synes også, at den bidrager med flere nye interessante og provokerende synsvinkler på sociale forhold i USA, og jeg håber at den kan være med til at skabe en tiltrængt debat og dermed forhindre, at vi svømmer helt hen i dansk/europæisk selvfedme!

Med venlig hilsen,

Niels Bjerre-Poulsen
Center for Amerikanske Studier, CBS

P.S.: En enkelt sidste detalje: Peter Kurrild Klitgaard skriver i sit forord, at der ikke i USA findes et forbud mod eksklusivaftaler. Det er en sandhed med modifikationer. Der er ikke et føderalt forbud, men 22 af USA's 50 stater har "right to work"-laws, hvilket er en eufemisme for et forbud mod eksklusivaftaler.